

מעדני שבת

פרשת דברים תשפ"ה

גליון תס"ח

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

ברכת צדיק

בארחות יושר כתב שלפעמים הברכות מתקיימות בזכות השואל שמאמין באמונה שלימה שמילת החכם מתקיימת ובזה זה באמת מתקיים.

האגרות משה (י"ד ד' נ"א) כתב ברוב ענוותנותו המופלגת הנה באתי לבאר הענין מה שזה הרבה שנים שבאים אנשי אלי לבקש שאתפלל עליהם להשי"ת על כל צרה שלא תבא ח"ו ושאברכם לכל דבר שצריכים, ואני עושה רצונם ומברך אותם ומתפלל בעדם, אף שידוע לי מן ערכי וקטנותי בתורה ובמעשים טובים, שודאי תמהים על זה אנשי המכירים אותי. וכתב שבעצם כל מי שמבקש מחברו, אף אדם פשוט, שיתפלל עליו צריך הוא להתפלל עבורו לה' דאפשר שה' יחוש לתפילתו ולברכתו מאיזה טעם, וגם זה גופא שמצטער בצערו של חברו ורוצה בטובתו, שמקיים בזה מצות ואהבת לרעך, הוא זכות ששייך שיקבל השי"ת תפילתו. וכ"ש כשהוא חכם שהוא מחוייב להתפלל עבור חברו דהא יש יותר צד שיקבל ה' תפילתו. לכן מאחר שיש חיוב להתפלל בעד חברו ולברכו אף כשיודע מעצמו צער חברו, וכ"ש כשמבקשין ממנו, הרי מחוייב אני להתפלל ולברך להמבקשים אותי בכל אופן. ומסיים וממילא אף שאינני מחזיק את עצמי אף מחכמי הזמן, מ"מ כיון שהחולה מחזיק אותו לחכם, והוא בדין צריך להחזיק כן, הרי הולך למקום שחז"ל צוו לילך, כי מה שאמרו חז"ל שילך אצל חכם הכוונה למי שחכם בדור ההוא, ובזכות אמונתו בדברי חז"ל יקבל השי"ת גם תפילתי וברכתי.

בספר העיקרים (מאמר ד פרק יט) כתב ענין הברכות שהצדיקים והחסידים מברכין את האנשים, הוא שענין הברכות אינו הגדת עתידות כלל, אבל הוא תפלה עם נתינת הכנה אל המקבל שיחול השפע האלקי עליו, וזה שהשפעים העליונים ישתלשלו ויושפעו על המקבלים בהדרגות ואמצעיים, ובתנאים שיהיו המקבלים ראויים ומוכנים לקבל השפע ההוא, וכשלא יהיה המקבל מוכן לקבל השפע האלקי, יוכן על ידי הצדיק או החסיד ויהיה המברך אמצעי בהורדת השפע ההוא. וזהו ענין סמיכת היד שהיו סומכין ידיהם המברכים על המתברכין לתת הכנה אל המתברך שיקבל השפע או הטוב ההוא, וכאלו החסיד או הצדיק המברך הוא צנור להמשיך השפע האלקי על ידו, כמו שמצינו בענין הנבואה שהיתה שורה על ידי הנביא אל הבלתי ראויים אליה, ובלבד שיהיה בהם קצת הכנה, אמר ה' למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו, וכפי מעלת המברך תהיה מדרגת השפע המקובל.

בספר מכתב מאלהו (ב' עמוד ר"ז) כתב שענין ברכת הצדיק הוא כי המברך מכיר שהברכה שהוא חפץ בהן לצורך אהבו לא תבואנה אלא מאת הקב"ה וע"י הכרה זו הרי הוא מתדבק ומתבטל להקב"ה, ומי גרם לזה, המתברך שצרכיו הביאו את המברך לדרגה זו של התבטלות, ואם ה' יקיים את ברכתו אז המברך יתעלה בהכרת חסדי ה' ויתבטל עליו בתודתו באופן זה אפשר שתועיל הברכה למתברך שישגיג את אשר חסר לו.

כתיב (א, יא) ה' אלקי אבותיכם יסף עליכם ככם אלה פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם'.

איתא בגמ' (תענית ח'). ואם לחש (התפלל) ולא נענה מאי תקנתיה, ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה. וכן איתא בגמ' (ב"ב קט"ז). דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר 'חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה'.

ובגמ' (מועד קטן ט"ז:) מפרשינן מה דכתיב 'אמר אלקי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים', אמר אלקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק, שאני גוזר גזרה ומבטלה.

מצינו בגמ' (כתובות ק"ג:) כיון דאמר ר' חנינא בר חמא ישב בראש לא סגי דלא מליך, דכתיב בהו בצדיקים 'ותגזר אומר ויקם לך'.

הרמ"א (י"ד של"ה י') כתב שמי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים.

עוד מצינו בגמ' (יבמות ס"ד). א"ר יצחק למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

בשו"ת הרשב"א (ה' נ') כתב שכבר אמרו חז"ל (חולין ס':) שהקב"ה מתאוה לתפלתן של ישראל, וכך היא המדה של השי"ת, כי כך חייבה חכמתו שע"י תפלת חסידיו וברכותיהם יתרצה ויתרבה טובו למברכיו ומכירי טובו.

הרמב"ן (פר' יתרו) מפרש מה דכתיב 'כי יבא אלי העם לדרוש אלקים' שמשה אמר ליתרו צריכים הם שיעמדו עלי זמן גדול מן היום, כי לדברים רבים באים לפני, כי באים אלי העם להתפלל על חוליהם. וכן כתב רמב"ן (פר' במדבר) הטעם שנצטוו ישראל להמנות לפני משה ואהרן, כי הבא לפני אב הנביאים ואחיו קדוש ה', והוא נודע אליהם בשמו, יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים, כי בא בסוד העם ובכתב בני ישראל, וזכות הרבים במספרם, וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן, כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמים, ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככה אלה פעמים'.

איתא בגמ' (ב"ק נ'). מעשה בביתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה, אמרו לו נביא אתה, אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו. והשיטה מקובצת מפרש שר' חנינא אמר דבר זה לפני הקב"ה וכי דבר שנצטער בו יכשל זרעו, והסכים הקב"ה לדבריו שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדיקים שבדור. ומה שפעם אחרת מת בנו בצמא זה היה לאחר שכבר מת רבי חנינא. בדרשות הר"ן (דרוש ג') כתב שומר המצוה הוא למעלה מטבע המציאות ואינו משועבד לגלגל וכוחותיו. וזהו שאמרו חז"ל אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק, שאני גוזר גזרה והוא מבטלה כלומר שלא שעבדתיו לטבע המציאות.

איתא במדרש א"ר אחא ב"ר חנינא ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה אלא אילו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו ואילו ברכם משה היו אומות העולם אומרים אוהבן ברכן, אמר הקב"ה יוכיחן משה שאוהבן ויברכן בלעם ששונאן כדי שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל.

השם משמואל מפרש דהנה ידוע שהשונא רואה תמיד את החסרונות, והאוהב רואה תמיד את המעלות, וע"כ אם היה משה מברכם ובלעם מוכיחם, ומשה בעת ברכתו היה מסתכל וצופה במעלתם היו הברכות חלות על ישראל דוקא כשהם באותה מעלה שראה אותם משה בעת הברכה, אבל לא כשהם בשפל המצב. וכן התוכחות אם היה בלעם אומרן והיה צופה בעת התוכחה בחסרונם, וכוונת התוכחה היתה שישראל ישברו את לבם בתשובה, היתה מועלת התוכחה נמי לשבור את לבם על עבירות וחסרון, אבל לא אפילו כשהם במעלה להיות בתשובה על קוצר עבודה. וזהו כוונת המדרש אילו הוכיחן בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו, היינו מפני שראה חסרונות שאינם בנו כל כך ולא היה נשבר לבם בתשובה אפילו כשאין בהם חסרונות הנראין לעינים. וכן אילו ברכם משה היו המקטרג אומר אוהבם ברכם, היינו שראה אותם במעלה עליונה שבאמת איננה בהם, ומאחר שאיננה בהם לא תחול עליהם הברכה. ע"כ הסב ה' את הברכות שייאמרו ע"י בלעם שהיה שונא מוחלט והיה מחפש בכל כחו למצוא חסרון בישראל.

כתיב (א, א) 'וחצרת ודי זהב', פירש"י וחצרות במחלוקתו של קרח, ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם. ומקשים דהו"ל להזכיר תחלה עון העגל שהיה קודם לקרח. האפריון מפרש דכתיב 'ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו', ולכא' יש להבין איך טעו כל כך שבשביל שהשטן ערבב את העולם וסברו שמת משה לכן בקשו לעשות להם אלהים, ומה בכך שמת משה, הרי יכולין למצוא איש אחר אשר ימלא את מקומו להיות רועה לישראל, וכאשר באמת יהושע מילא את מקומו, אולם י"ל כי טעותם היה שמשה היה גדול כל כך במעלה עד שאי אפשר להמצא במין האנושי אדם שימלא את מקומו, והוא במה שראו שהוציא אותם מארץ מצרים, שעד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח משם, וזה שאמרו 'קום עשה לנו אלהים' ולא תאמר שימצא איש אחר אשר ימלא את מקום משה ואין אנו צריכין לאלהים, 'כי זה משה האיש' כלומר אף שגם משה לא היה רק איש אבל אשר העלנו מארץ מצרים, מקום שאפי' עבד מעולם לא יצא משם, לא ידענו מה היה לו, כלומר אין אנו יודעים ומשיגים מעלתו הנפלאה שהיתה לו, שהיה יכול לעשות דבר גדול כזה, ולכן לא נמצא עוד איש כזה במין האנושי, רק צריכין אנו לעשות לנו אלהים אשר ילכו לפנינו. ולפי"ז היה להם קצת תירוץ לומר שעשו כן בשביל שחשבו למשה כ"כ גדול עד שא"א לשום ילוד אשה אחר למלאות מקומו, ולכן ביקשו לעשות להם אלהים אשר ילך לפניהם, ולכן הקדים להם משה מחלוקתו של קרח, אשר אמרו כי כל העדה כולם קדושים, הרי שלא חשבו את משה במעלה גדולה כל כך, וא"כ בטל תירוץ זה.

איתא במדרש (שיר השירים רבה פרשה א') אמר רבי אידי מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה, באו אצל רשב"י, אמר להון חייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה (בחתונה), כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה, הלכו בדרכיו ועשו לעצמן יו"ט ועשו סעודה גדולה ושכרתו יותר מדאי, כיון שנתיישבה דעתו עליו, אמר לה בתי ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית וטלי אותו ולכי לבית אביך, מה עשתה היא לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא, בחצי הלילה ננער משנתיה כיון דפג חמריה אמר לה בתי היכן אני נתון אמרה ליה בבית אבא אמר לה מה לי לבית אביך, א"ל ולא כך אמרת לי בערב כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך. הלכו להם אצל רשב"י ועמד והתפלל עליהם ונפקדו ללמדך מה הקב"ה פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות, והרי דברים קל וחומר ומה אם בשר ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו, ישראל המכחים לישועת הקב"ה בכל יום ואומרים אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה על אחת כמה וכמה.